

Христо Михайлов

ГОРАТА, ДИВЕЧЪТ И ЛОВЪТ

ЛЕСОТЕХНИЧЕСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

СЛУЖБА ЗА СЪВЕТИ
БИОРЕС

Христо Михайлов

ГОРАТА, ДИВЕЧЪТ И ЛОВЪТ

**София
2012**

доц. д-р Христо Михайлов
Гората, дивечът и ловът

Издателска къща при ЛТУ
София
2012

1. Как е организиран и регулиран ловът в Европа днес?

Ловът днес, като целенасочена и регулирана човешка дейност, е уреден в специално законодателство във всички европейски държави. Ловните закони в днешна Европа са разнородни както по форма, така и по обхват и съдържание. Въпреки това многообразието на закони в основните им положения стоят само **два различни основополагащи принципа, свързани с отношението на собственост върху дивеча.**

Единият от тях, използван още в римското право, определя живота на дивеча за „res nullius” – без собственик. Правото на лов върху дивеча принадлежи само и единствено на собственика на земята или територията. Вещно право на собственост възниква от момента на отстрела или улавянето. И до ден днешен този основополагащ принцип на ловното законодателство в много западноевропейски страни (Франция, Германия, Австрия, Англия, Белгия, Швеция, и др.) предоставя правото на лов на собственика на земята или територията. Това право той упражнява при условие, че е ловец. В противен случай собственикът е задължен от закона да предостави правото на лов върху неговите територии възмездно на други правоспособни лица. Самостоятелни ловни райони могат да се обособяват върху собствени територии не по-малки от 500 ха (5000 дка) в Чехия, 115 ха (1150 дка) в Австрия и 75 ха (750 дка) в Германия. **При по-малки площи собствениците се кооперират задължително в общинско ловно дружество, което предоставя по съответен ред и условия правото на лов. Така възниква и се развива т.нар. доминална или арендна ловноправна система.**

Съществена особеност на доминалната система е дребноплощното стопанисване на дивеча. Границите на отделните ловни райони се обособяват по административни (кадастрални граници), а не по естествени, географски, екологично-популационни критерии. Поради тази причина е относително голям броят и на оградените ловни стопанства. По-малките площи на ловните райони, както и оградените стопанства не позволяват пълното използване на прин-

ципите на най-екологосъобразната и желана практика в дивечовъдството – свободното развъждане и емоционален лов. Дивечът при полуестествени условия и среда, в културния ландшафт, често е с притъпени инстинкти. В такива условия губи смисъла си и ловният трофей.

При тази система разнопосочните интереси на различните собственици (частни горовладелци, горски кооперации, общини, църкви и манастири, училища, държава и др.) затрудняват кооперирането на различните субекти в общи ловни райони. Но това е неизбежно, за да се покрият изискванията на закона за минимална площ на ловен район. Тези противоречия създават много проблеми при прилагане на единен подход при организацията, планирането, координирането и изпълнението на дейностите, свързани с развъждането, ползването и опазването на дивеча.

Тази система не гарантира упражняването на правото на лов на ловците в собствените им страни. Правото на лов по закон е право на собственика на земята. Той го упражнява само ако е ловец. От друга страна ловец може да бъде всеки, който е преминал специален курс и положил успешен изпит. Тази особеност на доминалната система създава категорията на т.нар. свободни ловци. Може ли всеки свободен ловец да упражнява редовно правото си на лов? Дори и да желае да заплати лова си на собственик на ловното право в избран район, той трябва да има неговото съгласие, покана или разрешение.

Същевременно доминалната система се гради на безспорните предимства на персоналната отговорност, личния интерес и мотивация, предприемчивост, гъвкавост и адаптивност на физическото лице – ловец, което непосредствено упражнява правото на лов.

Самата система е предпоставка за по-добра организация на стопанисването при оптимизирани разходи и реален контрол върху дейността.

Отличителна черта на доминалната система са високата квалификация и подготовка, постоянното усъвършенстване и информираност, високата дисциплина на ловците. Теоретически и практи-

чески много ловци при тази система ловуват само в чужди ловни райони при правила и норми, налагани и контролирани от правоимащите собственици на ловното право. Това мотивира ловците към постоянно усъвършенстване. Ловната култура, моралът и етиката на лова са на високо ниво.

Тази ловностопанска система има обективни предпоставки и по-добри резултати в опазването и охраната на дивеча. Тя се организира, упражнява и контролира непосредствено и персонално от страна на собственика на ловното право в ловния район. Развитото чувство на индивидуална отговорност и самочувствие на собственик е твърде важно при охраната на собствеността.

При регалната ловноправна и ловностопанска система държавата е собственик на дивеча, а отгук – и на правото на лов.

Тази система в Европа е характерна предимно за тези държави, чиито територии през феодализма и Средновековието са били под чуждо владение и чието население също е било лишено от собственост върху земята. През XIX и XX в. тази система е заимствана, развита и наложена в страни, където собствеността на земята е разпокъсана и предимно дребна – от няколко до няколко десетки декара – България, страните от бивша Югославия, Словения, Унгария, Полша, Румъния, Латвия, Литва, Естония. Регалната система не е само продукт на съществуващите обществени отношения, но и на схващането, че дивечът не е стока, произведена и принадлежаща някому, а природно богатство и следователно принадлежи на цялото общество.

Същността на тази система е позната още в XIX в. в редица държави. В първите и последвалите ловни закони на България дивечът винаги е бил държавна собственост. Днес регалната система се използва и в Гърция, Италия, Финландия, някои кантони на Швейцария и много от щатите на САЩ и Канада, където извън оградените частни имения и ферми дивечът е собственост на държавата. Регалната система в своята същност е по-демократична от доминалната. Тя има по-широка социална база за реализация на пра-

вото на лов на своите граждани, гарантира на всички ловци и колективи еднакви права за упражняване на спортен лов, а не само за собствениците или платежоспособните, както е в доминалната система. Тя залага принципите на равнопоставеност и справедливост при ползването на дивеча, но изисква и еднакви отговорности от всички ловци. Правото на лов може да се упражнява във всички ловни райони на съответната страна по съответен ред, без заплащане на допълнителни държавни такси. Тази система предполага по-широка социална база за обществен ангажимент и активност по въпросите за опазването на дивеча и природните му местообитания.

Най-значимото предимство на регалната пред доминалната система е възможността за едроплощно стопанисване и опазване на дивеча и единен интегриран подход за устойчиво ползване на дивеча. Обособяването на ловните райони, особено за едрия дивеч на популационен, а не на административен принцип позволява свободно развъждане и единен подход и практика по стопанисване, опазване и ползване на дивеча.

Държавата, като държател на правото на лов и собственик на дивеча е константен субект за дълъг исторически период. Държавата също така е гарант за защита на обществения интерес, въпреки разнопосочните интереси на ползвателите, при осъществяването на правилна ловна политика. Прямо относително по-кратката историческа преходност и разнопосочни интереси на физическите или юридическите лица, владеещи правото на лов при доминалната система, това прави регалната система значително по-устойчива, с предсказуеми процеси и тенденции.

Държавата може да инвестира значителни ресурси в стопанисването и опазването на дивеча, както и да ползва широк експертен състав по всички въпроси на ловното стопанство, а също така е страна по редица международни договори и конвенции, свързани с дивеча.

Най-съществената слабост на регалната система е обезличеното стопанисване, липсата на персонална отговорност и пренебреже-

ние към опазването на дивеча, бюрократичният подход и неефективният контрол на държавните органи.

2. Каква е организацията на ловното стопанство в България? Може ли върху собствена горска територия да се организира частно или кооперативно ловно стопанство?

Съгласно Закона за лова и опазване на дивеча (ЗЛОД, обн. ДВ бр. 78/2000 г.), дивечът на територията на Р България е частна държавна собственост. Изключение прави само дивечът, закупен от лица имащи право на стопанисване съгласно ЗЛОД, в случаи на развъждане в оградени ферми и бази. Дивеч по смисъла на Закона са птиците и бозайниците, които живеят на свобода, при естествени условия, срещат се у нас временно или постоянно и са обект на лов. Видовете дивеч, обекти на лов, са посочени в Приложение 1 на Закона, което включва 29 вида птици и 21 вида бозайници или общо 50 вида. Към дивеча принадлежат мечката и дивата коза, които са защитени, но са със специален режим на регулиране.

Организацията на ловните площи, управлението на ловното стопанство и контролът по стопанисването на дивеча се извършва от Министерството на земеделието и храните и неговия министър, които изразяват интересите на собственика на дивеча.

Правото на лов в България се предоставя от държавата като собственик на дивеча по ред и условия, определени в Закона, на пълнолетни български граждани, преминали обучителен теоретичен и практически курс и положили специален изпит пред държавна комисия. Основен принцип, свързан с упражняване правото на лов е задължението по опазване на дивеча.

Дивечът в България се стопанисва и ползва едроплощно (на популационен принцип) по обособени ловностопански райони. Минималната площ за обособяване на ловностопански район в горските местообитания е 1500 ха (15 000 дка), а при наличие на благоприятен

елен – 2000 ха (20 000 дка). Ловностопанските райони и техните граници се утвърждават със заповед на министъра на земеделието и храните, който упражнява правата на собственик върху дивеча. **При обособяването на ловностопанските райони и определянето на техните граници не се вземат предвид нито собствеността на земите и териториите, нито видът им.** Според Закона ловните райони се стопанисват като:

- райони на държавните ловни стопанства;
- райони на ловните дружини и ловните сдружения;
- райони на дивечовъдни участъци на държавните горски стопанства;
- райони на оградени площи.

Дивечът в тези райони може да се стопанисва и ползва от:

- държавните ловни и горски стопанства;
- ловните дружини и ловните сдружения чрез директно договоряне с държавните органи за срок до 15 г.;
- юридически лица чрез процедури за конкурс или публично-частно партниране за срок от 15 г.

В България няма и според сега действащия Закон за лова и опазване на дивеча не може да има частни ловни стопанства с частен дивеч.

Площите на държавните ловни и горски стопанства по Закона не могат да бъдат повече от 15 % от общата ловна площ на страната.

Не се обособяват ловностопански райони само върху териториите на природните резервати. Върху останалите категории защитени територии могат да се обособяват ловностопански райони, като стопанисването им се регламентира с плановете за управление на всяка защитена територия.

3. Какво представляват ловностопанските планове като основен инструмент за управление на ловното стопанство в горските територии?

За всички ловностопански райони съгласно ЗЛОД се изработват и утвърждават ловностопански планове (ловноустройствени проекти), чието изпълнение е задължително за стопанисващите дивеча. Тези планове представляват средносрочна и дългосрочна програма за развитие на ловното стопанство за 10-годишен период, при отчитане на интересите както на дивеча, на неговите собственици и стопани, така и на интересите на собствениците на териториите.

Ловностопанските планове определят главните и второстепенните видове дивеч, както и количествата, в които може и трябва да се развъждат и стопанисват. Те се определят в зависимост от комплекса от условията на средата, които формират ловностопанската производителност (бонитет) на района – релеф, надморска височина, изложения, почви, климат, растителност, стопанска дейност в района, конкуренция и хищници, хранителни и защитни условия и др. Важна роля за производителността играят големината, характерът и качествата на местообитанията преди всичко в горските територии. Преобладаващите дървесни видове, произходът на насажденията, възрастта и структурата на дървостоя, наличието на подраст, на тревни и храстови формации, поляни и ливади са определящи както за видовото разнообразие на дивеча, така и за количествата, които могат да се развъждат.

Ловностопанските планове определят развитието на запасите на дивеча и размерите на възможното годишно ползване. Освен това в тях се определят и мерките за най-правилното развъждане на дивеча при конкретните условия – планират се видовете, количествата, сроковете и нормите на фуражите за подхранване и минералните соли. Проектират се площите за естествена паша и изхранване

като дивечови ниви, дивечови поляни, сечища, засаждане на горскоплодни дървесни и храстови видове. Предвиждат се създаване и стопанисване на убежища и укрития за дивеча. Планират и проектират се различни съоръжения – хранилки, солища, калища, водопои, чакала за наблюдения и лов, ловни пътеки и просеки и редица други. По-голямата част от проектираните мерки и съоръжения се нанасят на горски карти. Планирането и проектирането на мероприятията и дейностите се извършва по единни критерии и показатели за цялата страна, залегнали в Закона и другата нормативна база.

Ловностопанските планове предвиждат и основните мерки за опазване и защита на дивеча. Някои от тях са регламентирани и разписани в Закона за лова и опазване на дивеча, независимо от собствеността на териториите. Така например в брачния период на благородния елен през м. септември и на глухаря през м. април, на трайно установените места за размножаване са забранени всякакви горскостопански, строителни и ремонтни работи независимо дали са съоръжения, постройки или пътища. За запазване на спокойствието през брачния период на тези видове около местата за размножаване е забранено движението на камиони и друга горска техника, извозване на дървесина или друга горска продукция. Нещо повече, трайно установените места, наречени свадбовища и токовища, са защитени от Закона и не може да се повреждат или унищожават с каквито и да е дейности, вкл. и със сечи.

За опазване и защита на дивеча с административен акт (заповед) директорът на горското или ловното стопанство може временно или постоянно да определя горските пътища, по които да забранява движението на мотоциклети, мотоцичетиролки (АТВ-та) и джипове.

В горските територии и в прилежащите до тях площи категорично се забранява паленето на суха растителност, синори, слогове, както и на суха растителност в планинските пасища и ливади. В ловностопанските планове и проекти изрично се проектират и планират всички противопожарни мерки за конкретните райони.

Законът за лова и опазване на дивеча предвижда изграждането на ловностопанските съоръжения, проектирани в ловностопанските планове върху земи и горски територии, собственост на физически и юридически лица, да става само след сключване на договор. Проектираните площи за естествено изхранване на дивеча (дивечови ниви, сечища, поляни, ливади), разположени върху частни земи и гори, могат да се използват само след сключване на договор със собственика на земите.

Процедурите по изработването и утвърждаването на ловностопанските планове включват и публично обсъждане на местно ниво с участието на всички заинтересовани лица и субекти. На тези съвещания всеки собственик на територия, върху която се планират и проектират мероприятия, свързани с дивеча и лова, може да представи и защити с аргументи своите интереси.

Финансирането на изработването на ловностопанските планове се обезпечава от държавата като собственик на дивеча, а възлагането на изпълнението им се извършва чрез процедура на конкурс на компетентни, правоспособни лица.

4. Как и от кого се ползва (ловува) дивечът в ловните райони?

Съгласно Закона дивечът в България се ползва чрез лов само от правоспособни ловци по съответен ред и условия. Ловуване по смисъла на Закона е убиване, улавяне, преследване и нараняване на дивеч, събиране на яйца от птици – обект на лов, вземане, съхранение, пренасяне и превозване, обработване на ранен или убит дивеч или части от него. Ловуване също така е и престоят или движението на лица извън границите на населените места с извадено от калъф и сглобено оръжие, независимо дали е заредено или не, или с капани, примки или електрически уреди за привличане на дивеч.

За всеки ловностопански район ежегодно се утвърждава план за ползване на местния едър и дребен дивеч. Този план се изготвя

от експерти на базата на сравнението между ловностопанската производителност на района, наличните количества на дивеча, годишния прираст на запасите и средния размер на естествените загуби при конкретните условия. Дивеч се ползва само когато наличните запаси са по-високи или близки до нормалните запаси, съответстващи на производителността на местообитанията. Едрият дивеч се ползва само чрез принципите на селекцията и подбора, чрез индивидуален лов. Само на дивата свиня е разрешено груповото ловуване, чрез прогонване на ловищата.

За провеждането на всеки лов се издава писмено разрешително по образец, утвърден от Изпълнителната агенция по горите. Писмените разрешителни се водят на отчет в горските или ловните стопанства.

Отстреляният дивеч, дивечовите кожи и ловни трофеи принадлежат на ловеца, отстрелял дивеча. Всички ловни трофеи (рогата заедно с черепите на благородния елен, елена лопатар, сърната, муфлона, кучешките зъби или глигите на дивата свиня, кожите и черепите на ловните хищници) се регистрират в горските или ловните стопанства. Паднали рога от елените и сръндаците могат да се събират само след заплащане на такса в горското или ловното стопанство.

Ползването на дивеча чрез лов се регулира чрез регламентирани в Закона срокове за лов за всеки дивеч, разрешени методи и средства за лов, както и съответни за всеки вид дивеч норми на ловуване. Законът указва и конкретни места и периоди, извън сроковете за лов, в които ловът изрично е забранен с оглед защитата на интересите на техните собственици.

5. Какви повреди и щети може да нанесе дивечът в горските територии?

Дивечът и средата, в която той живее и използва, са в неделима взаимно обусловена връзка. Както средата влияе върху дивеча с условията и качествата за живот, които предоставя, така и дивечът влияе върху средата. Той оказва преди всичко пряко влияние върху растителността, която използва за храна, убежища и укрития, маркиране на територии и др. Именно при използването на растителността за различни нужди и потребности, постоянно или сезонно, понякога се стига до определени стопански загуби на собствениците на териториите. Не всяко прехапване или огризване на леторасли и стъбла на дървесни или храстови видове от заека, сърната или благородния елен обаче е стопанска щета. Охлузването, олющването и надирането на кората на някои дървета от елените или дори мечките е само елемент на маркировъчната им дейност в брачен период или белене на ликото от новите рога. Дивите свине също охлузват дълбоко кората на единични дървета, предимно иглолистни, в близост до калищата. За всеки собственик на горска територия е значително по-добре и полезно да владее гора, богатата на дивеч и разнообразен животински свят. Това е важен индикатор за здрава и устойчива горска екосистема, с висока екологична и икономическа стойност.

Щетите от дивеча са процеси и явления, безусловно свързани с намаляване на икономическата и екологичната стойност на горските имоти. У нас, както и в много европейски страни, е възприет подходът за щети да обявим едва над 5 % загуби и повреди на площите от имота или над 5 % от други количествени единици в горските територии. Така например, ако дивите свине при храненето си разравят дълбоко горска поляна и са направили негодни и невъзможни за косене 1 или повече декара от обща площ на имота 20 дека, това е основание на собственика да претендира щети. В друг слу-

чай, когато благородният елен или сърната са прехапали летораслите на повече от 5 % от залесените от собственика дървесни или храстови фиданки и са довели до тяхното изсъхване и загуби, също дивечът е нанесъл щети.

Най-често срещаните и значими щети върху горскодървесната и храстова растителност са:

– Масово прехапване и прегриване на върховия и странични леторасли на залесените фиданки при създаването на нови гори и/или залесяване на пожарища и сечища. По-чувствителни на това прехапване са иглолистните видове. Значими са щетите и при създаване на тополови плантации. Причинителите основно са благородният елен, дивата коза, сърната и заекът през зимата.

– Масово прехапване и прегриване на летораслите на създадените в горските територии плантации с орех, лешник или други горскоплодни дървета и храсти. Тази щета е основно в първите години след засаждане на по-дребноразмерни и ниски фиданки. Причинява се главно от благородния елен и сърната.

– Масово обелване/лющене на кората на дърветата. Причинява се през пролетно-летния период, при активна вегетация. Страдат предимно меките широколистни видове, както и някои иглолистни в млада възраст. Особено значима е тази щета при залесяванията с тополи, акация, липи, ясени, явори, червен дъб и др. Основен причинител е благородният елен.

– Масово разравяне на горските поляни и ливади. Причинява се от дивата свиня при търсенето на храна.

– Масово стъпкване и смачкване на фиданките в новозалесени площи. Причинява се от стадата с благородни елени и диви свине главно при лягане за почивка или денуване, както и при търсене на храна.

– Масово разравяне, стъпкване или прехапване на семена, жълди и фиданки в неоградени горски и декоративни разсадници. Щетите се причиняват от дивата свиня и благородния елен.

За тези щети, когато са причинени от дивеч, собственикът на имота може да претендира обезщетения като се обърне в писмен

вид до директора на горското или ловното стопанство, в чиито териториален обхват попада имотът. Директорът е длъжен да назначи комисия, която да констатира и опише щетата, причинителя и да предложи размера на обезщетението. В състава на комисията задължително се включва ощетеното лице. Щетите се изплащат от стопанисващите дивеча лица, когато собственикът на територията е изпълнявал предписаните от Законите и нормативните актове мерки за ограничаване на щети.

Не се изплащат щети от дивеч върху горска растителност, когато в същия участък е разрешена и се извършва паша на домашен добитък.

AMERICA FOR BULGARIA
F O U N D A T I O N

Фондация Америка за България

Публикуването на тази брошура е финансирано
от Фондация „Америка за България“.